

2.

**Füst Milán *Köd előttem, köd utánam...* című versének
és angol fordításának korreferenciális elemzése**

BODA ISTVÁN KÁROLY–PORKOLÁB JUDIT †

1. Bevezetés

Tanulmányunk célja a Petőfi S. János által kidolgozott korreferenciális elemzés (Petőfi S. 1998), ezen belül pedig különösen az elemzés formalizmusának lényegét alkotó korreferenciális indexek alkalmazása Füst Milán *Köd előttem, köd utánam...* című versének és a vers angol fordításának (*From Mist to Mist*, ford. Tótfalusi István) poliglott vizsgálatára. A versszöveg és angol fordításának összevetése és párhuzamos elemzése segítségével szeretnénk megmutatni, hogy a korreferenciális elemzés olyan formalizmust biztosít, amelynek segítségével a különböző nyelvű szövegeknek az egyes nyelvektől független metanyelvi reprezentációja hozható létre. Ennek alapján egyrészt igazolható a párhuzamosan vizsgált versszövegek kohéziója, másrészt a megfelelő értelmezési séma és a szükséges háttértudás hozzáadásával felépíthető egy olyan hiperszöveg, amely biztosítja a vizsgált versszövegek koherenciáját. Ennek igazolására megadjuk az általunk választott vers egy lehetséges hipertextuális értelmezését.

2. A kiválasztott vers és angol fordításának korreferenciális elemzése

Az alábbiakban párhuzamosan adjuk meg a magyar és az angol szöveg szövegmondatainak korreferenciális elemzését. Az alkalmazott formalizmus részletes leírása és alkalmazása különböző szövegekre (és szövegtípusokra) az *Officina Textologica* korábbi köteteiben megtalálható, így itt csak azokra az új formai elemekre térünk ki, amelyeket a jelenlegi tanulmányban alkalmazunk először.

Tanulmányunk középpontjában a korreferenciális elemzés poliglott vonatkozásai állnak, ezért az elemzés során kizárólag az egyes szavak és kifejezések korreferenciális vonatkozásait vizsgáljuk szövegmondatonként, különös tekintettel az eredeti szöveg és a fordítás összevetésére.

2.1. A vers első szövegmondata

Füst Milán: <i>Köd előttem, köd utánam...</i>	Milán Füst: <i>From Mist to Mist</i>
[K01]	K[01]
[k01] Mint akit[i01] hordóf[i02] tetejénf(i02)[i03] a saját[i01] horkolása(i01)f[i04] ébreszt,	[k01] Like one[i01] who[i01] is waked up by his own[i01] snores(i01)f[i04] on a barrelf[i02] topf(i02)[i03]
[k02] Nem tudja [ő[i01] azt[k03]],	[k02] And [he[i01]] knows not [the way[k03]],
[k03] mint került [ő[i01]] odaf(i02)[i03],	[k03] how he[i01] has got theref(i02)[i03],
[k04] Körötte [=az ő[i01] környezetében(i01)f[i05]] pókokf[i06], dongafákf[i07] s lábatlan bábokf[i08] furcsa népef(i08)[i09] [hemzseg]	[k04] With spidersf[i06], barrel stavesf[i07] and a queer folkf(i08)[i09] of legless puppetsf[i08] [teeming] all around [him[i01]] [=in his[i01] neighborhood(i01)f[i05]]
[k05] s [ő[i01]] fázik is...	[k05] and he[i01] is freezing too,
[k06] Ugy ébredtem [én[i01]] rá [arra[k07]] egykor,	[k06] So did I[i01] wake up once to it[k07]
[k07] hogy [én[i01]] itt[i10] vagyok...	[k07] that I[i01] am here[i10]...

Az első szövegmondatban (K[01]) a magyar szöveg és az angol fordítás korreferenciális indexekkel azonosítható entitásai (a megfelelő kiegészítések, betoldások után) egy az egyben megfeleltethetők egymásnak.

A korreferenciális indexek meghatározásakor egy új jelölést is alkalmaztunk. Felfogásunk szerint a korreferenciális indexek az általuk jelölt szavak (referenciális) jelentéstartalmát azonosítják, pl. a lírai ént azonosító [i01] index – egy lehetséges értelmezésben – magát a költőt. Ezzel szemben az első öt kommunikációs egységben ([k01]–[k05]) a 'Mint' kötőszó után következő hasonlatban szereplő nyelvi elemek (a hordó, pókok stb.) nem a szó szerinti jelentésnek megfelelő entitásokat azonosítanak (pl. a 'hordó' nem egy „igazi” hordót, a 'pókok' nem „valóságos” pókokat stb.), hanem egy nekik megfeleltethető, például hozzájuk hasonlított vagy csak a képzeletben létező entitást. Ezt a nyelvi konstrukciót a matematikai szövegekben szokásos módon, **f[...]**, **g[...]**, **h[...]**,... formális leképezésekkel fogjuk jelölni. Ennek megfelelően pl. f[i02] jelöli a 'hordó'-nak megfeleltetett entitást, f[i06] a 'pókok'-nak megfeleltethető entitásokat stb. A korreferencialitás szempontjából lényeges, hogy ha például [i02] egy „valóságos” hordót (is) jelölne a szövegben, i[i02] és f[i02] akkor sem valósítana meg korreferenciális kapcsolatot.

A [k04] kommunikációs egységben az **f[i08]**, ill. **f(i08)[i09]** korreferenciális indexekkel azonosított „lábatlan bábok furcsa népe” (a queer folk of legless puppets) esetén már az *eredeti* kifejezés (**[i08]**) referenciája sem egyértelmű, ezért értelmeznünk kell (ti. ha nem értjük, hogy szó szerint mire utalnak a 'lábatlan

bábok', akkor a 'Mint' utáni hasonlatban sem tudunk velük mit kezdeni). A 'látatlan bábok furcsa népe' a 'körötte pókok' miatt akár rovarbábokra is utalhatna, de a vers mesemotívumai miatt (vö. pl. Beney 1979) inkább a bábjátékokban használható bábok a valószínűbb értelmezés; különösen ha arra gondolunk, hogy egyes bábokat a kezünket a bábba dugva mozgathatunk, amelyeknek így valóban, a szó szoros értelmében „nincs lábuk”. Ha viszont ezt az értelmezést fogadjuk el, akkor a lírai én a helyzetét egy mesevilághoz hasonlítja, amelynek lakói bábuk, dongafák, pókok stb.

Érdemes megjegyezni, hogy Carlo Collodi *Pinokkió*ja, amikor melegezni próbál, a parázs felé teszi a lábát, és ezáltal elveszíti, Pinokkió ugyanis fabábu, a lába is fából van, amely a parázs felett elszenesedik. Még két érdekes egyezés:

- Pinokkiót a „zöld halász” kifogja és egy hordóba dobja, „tőkehalak, pérhalak, tengerinyelvek, tengeripókok, szardellák” és a márnák mellé;
- Pinokkió a történet végén átalakul, és a Tündér segítségével fabábuból igazi kisfiúvá válik.

Ehhez még tegyük hozzá, hogy a vers címének egyik értelmezése lehet az, hogy ha a benne kifejezett varázsmondatot kimondjuk, akkor egy mesevilágba lépünk, és megtörténik a csoda.

Van azonban a 'látatlan bábok'-nak egy jóval mélyebb, apokaliptikus értelmezése is. Ez A PUSZTULÓ (KÁRHOZOTT) LELKEK LÁBATLAN BÁBOK metaforán alapul (vö. Astarius 2017), és lényege, hogy a kollektív tudattalan mesebeli (vagy álombeli) világából a „valóságos” életre ébredő szellem (vagy lélek) találkozik a földi világ, a földi élet pusztulásra ítéltetett, kárhozott lelkeivel, akik végső (halál)táncukat járák a Templomhegyen (vö. Mount Moriah):

Come run the Boston Marathon with me
side by side with twenty-six thousand souls,
and race fleet-footed Mercury on trail
of courage to approach last finish line
where bomb of nails explodes in flames of hate.
We are the legless puppets who will dance
on Mount Moriah where old bearded father
hesitates to sacrifice his only son
who fights to build an empire on our skulls
as we prove ourselves in the race for wealth.
The angry joker with camera eyes
holds ancient religious book in wood hand,
erasing prophecies of desert kings
till every page is blank and streaked with blood
of innocent children murdered by bombs.
Surazeus Astarius: *Boston Marathon Bomb* (részlet)
(Astarius 2017: 578)

Bár Füst Milán értelemszerűen nem olvashatta a fenti sorokat, művészete erejét jelzi, hogy ez az értelmezés a versbe teljesen koherens módon beilleszthető. Emellett maga Füst Milán adja meg a vers *címének* egy olyan értelmezését, amely a *Prédikátor könyvének* „minden hiábavalóság” alapgondolatával rokon: „A bölcs maga elé néz, a balga vaktában megy. De arra is rájöttem, hogy egy és ugyanaz a sorsa mind a kettőnek. [...] A bölcs meghal éppen úgy, mint a balga.” (Préd 2, 14–16). Lássuk mindezt Füst Milán tollából, bibliai szövegkörnyezetbe ágyazva:

„Köd előttem, köd utánam. / Úgyis eltűnünk nyomtalan s ki veszi számba a falevelek életét?” (Füst Milán: *A Genézis új könyve I*: 120–121.)

„Büszke emberiség! Hol vannak vajon kincseitek? / Kérnélek, mondjátok meg, hol a múltotok s a jövőtök is hol van, melyik zsebetekben? Vagy rosszul látok talán, – hogy nem látok mást, mint egyetlen napot? / Avagy egy nap – mindenetek talán? S köd előttetek, köd utánatok? Ti szegények! / Szólnak s a halál angyalának arcát figyelik. Ki áll ezalatt kardjával az áradat mentén féloldalt.” (Füst Milán: *A Genézis új könyve I*: 166–169.)

2.2. A vers második és harmadik szövegmondata

A korreferenciális indexek a következő két szövegmondatban (K[02]–K[03]) is közvetlenül megfeleltethetőek egymásnak.

[K02]	[K02]
[k08] Ahonnan[i11] [én[i01]] jöttem, –	[k08] There whence[i11] I[i01] came
[k09] [ott[i11]] jobb dolgom volt nekem[i01] ennél, [=mint itt[i10]]	[k09] [there[i11]] I[i01] had been better off than here[i10],
[k10] [én[i01]] esküszöm.	[k10] I[i01] swear,
[K03]	[K03]
[k11] Lehettem [én[i01]] bármiféle[i12],	[k11] I[i01] could be any thing[i12]
[k12] tetszésem szerint [=ami[i12] tetszett nekem[i01]]	[k12] that[i12] I[i01] took fancy to,
[k13] s [nekem[i01]] nem volt szívem(i01)[i13],	[k13] and [I[i01]] had no heart(i01)[i13],
[k14] De [én[i01]] táncolhattam itt és ott[i14]...	[k14] But I[i01] was free to dance once here, once there[i14]...
[k15] [ti[i15]] ezt[k14] megértitek?	[k15] do you[i15] conceive [that[k14]]?

A második szövegmondatban lévő [k08] kommunikációs egységben megjelenő „Ahonnan jöttem” és az ennek megfeleltetett [i11] referencia a vers értelmezésének egyik kulcseleme, az első szövegmondatban lévő [k07] kommunikációs egységben szereplő „itt vagyok” és az ennek megfeleltetett [i10] referenciával együtt.

2.3. A vers negyedik és ötödik szövegmondata

[K04]	[K04]
[k16] Szeszélyes voltam [ott[i11] én[i01]], [és] illanó	[k14] I[i01] was capricious there[i11] and fugitive
[k17] S ha [én[i01]] elfáradtam [mindezekben[k14], [k16]],	[k17] And, [when I[i01] was] tired of all that[k14], [k16],
[k18] [akkor[k17]] kis körömben(i01)[i16] bárhol(i16)[i17] bujtam [én[i01]] el,	[k18] [then[k17]] if I[i01] hid at any place(i16)[i17] within my modest range(i01)[i16] –
[k19] – lappangtam titkosan [én[i01]] ott[i17]].	[k19] I[i01] lurked in secrecy [there[i17]].
[K05]	[K05]
[k20] Több rejtély[i18] volt a lét[i19] nekem[i01] s több édesség[i20]:	[k20] Being[i19] was more of a riddle[i18], more of sweetness[i20] [for me[i01]]:
[k21] oly jó volt [nekem[i01]] álom[i21] mélye(i21)[i22] meleg köpenyed(i22)f[i23] [és [k22], [k23], [k24]]!	[k21] depths(i21)[i22] of sleep[i21], how great it was [for me[i01]] in your warm cloak(i22)f[i23] [and [k22], [k23], [k24]]!

A korreferenciális indexek a következő két szövegmondatban (K[04]–K[05]) is közvetlenül megfeleltethetők egymásnak. A magyar és angol szöveg [k17]–[k18] kommunikációs egységeinek nyelvi kifejezésmódja azonban nem teljesen megegyező: a magyarban szereplő *ha ... akkor bárhol ... [akkor] ...* szerkezetnek az angol szöveg *amikor ... [akkor] ha bárhol ... [akkor] ...* felel meg.

A [k18] szövegmondatban szereplő „kis körömben” (*within my modest range*) kifejezés jelentésében benne van a kör pereme (ti. ezen belül kell a beszélőnek tartózkodnia), ami utalhat a későbbi ’kút’-ra, ill. a korábbi ’hordó’-ra, pontosabban az annak megfeleltetett entitásra is (pl. a kút kávája, ill. a hordó pereme és abroncsa is gyűrű alakú). Ez a konnotáció a fordításból a ’range’ (hatókör, hatáskör, körzet stb.) szó használata miatt kimarad (ld. még a következő megjegyzést is).

A [k21] szövegmondatban szereplő ’álom mélye’ (*dephts of sleep*) kifejezés angol fordítása esetében az ’álom’ helyett az ’alvás’ (*sleep*) használata rendkívül érdekes kérdést vet fel. A versben Füst Milán egy mesebeli figurát („illanó” lelket, szeszélyes szellemet, szívtelen koboldot, táncoló törpét, rejtélyes tündét stb.) ábrázol, és ebben a létformában egyáltalán nem biztos, hogy az álomhoz *alvás* szükséges. Egyrészt azért, mert az ’álom’ és az ’álmodozás’, a „fantázia fejedelemsége” (Rákosi 2004: 94) rendkívül közel állnak egymáshoz, és Füst Milán művészi-esztétikai szemléletében az „írás nem más, mint az álmok folytatása” (i.m.: 93). Másrészt (és főként) pedig azért, mert Füst Milán művészi felfogásában az „élet, a létezés megfoghatatlan, sokkal inkább álomszerű, mint valóságos”, az élet és a

létezés „inkább káprázat, mint valóság”, az élet „tűnékeny látszat”, „álomszerű tünemény”, „valamiféle álom” (Rákosi i.m.: 95).

Mindez az irodalom egyik legnagyobb hatású metaforájához vezet, amely szerint AZ ÉLET ÁLOM. Klasszikus példa Prospero monológja a *Viharból*; ez azért is érdekes lehet, mert Shakespeare színművében a központi szerepet játszó Ariel egy 'légi szellem', Prospero akaratának (szellemének) megtestesítője. Érdekes felfigyelni Shakespeare „our little life / Is rounded with a sleep” gondolatára is, különösen Füst Milán 'kis körömben' kifejezése vonatkozásában (jegyezzük meg, hogy a Shakespeare idézetben is 'sleep' szerepel, amit mind Babits Mihály, mind Mészöly Dezső 'álm'-ként fordít). A körkörös világ képe pedig

AZ ÁLOM EGY MÁSIK, „KÖRKÖRÖS” VILÁG (ti. amely a világunkat körülveszi), és

AZ ALVÁS KÚT (amely ebbe a világba vezet, a 'kút' ti. ezzel a másik világgal köti össze az ébrenlét „valóságos” világát)

koherens metaforarendszert is magában foglalhatja. Az ébrenlét világát „körkörösen” körülvevő, magában foglaló álmvilág és az ezzel összefüggő AZ ÉLET ÁLOM metafora az alapja Jorge Luis Borges *Körkörös romok* című elbeszélésének is. A teljesség kedvéért jegyezzük meg, hogy ez a vonatkozás Babits Mihály *Vihar*-fordításában csak részben jelenik meg, Mészöly Dezsőében pedig teljesen eltűnik.

2.4. A vers hatodik szövegmondata

[K06]	[K06]
[k22] S [mily jó volt nekem[i01]] időnként lengedezni zúzmarák[i24] felett,	[k22] [and how great it was for me[i01]] To sway around from time to time and sail above hoar-frost[i24],
[k23] vagy [jó volt időnként] lenni saját-magam[i01] jégvirág[i25]	[k23] [or it was great from time to time] to be a frost-work[i25] myself[i01]
[k24] S [mily jó volt nekem[i01]] jégvirágként[i25]] pattogva, kerengőzve kivirágzani egy sötét ablakon[i26].	[k24] And [and how great it was for me[i01]], as a frost-work[i25],] cracking, wheeling to burst into leaves upon a window dark[i26]!

Az első jelentősebb eltérés a magyar és angol szöveg között a hatodik szövegmondatban (K[06]) jelenik meg. A korreferenciális indexek itt is közvetlenül megfeleltethetőek egymásnak. Azonban a [k22] kommunikációs egységben az „időnként lengedezni zúzmarák felett” fordítása „To sway around from time to time and sail above hoar-frost”, amely a 'sail' ige használatával egy új jelentéstartalmat és egyszersmind egy szép, de az eredeti versben nem szereplő metaforát emel be a szövegbe (A LÉLEK VITORLÁS HAJÓ).

A [k23] és [k24] kommunikációs egységben szereplő 'jégvirág' és 'kivirágzani' kapcsolatát (amelyet a magyar 'jégvirág' fogalmi metafora természetessé tesz) az angol 'frost-work' és 'burst into leaves' fordítás A JÉGVIRÁG VIRÁG metaforán keresztül adja vissza. Ezzel kapcsolatban érdemes megjegyezni, hogy a [k24] kommunikációs egységben szereplő „S pattogva, kerengőzve kivirágzani” (And cracking, wheeling to burst into leaves) fordításakor a 'kerengőzve' esetében a 'dancing' vagy esetleg a 'waltzing' is megfontolandó alternatívákat jelentene (mindamellet a 'wheeling' is arra utal, hogy a 'jégvirág' „körkörösén” egyre nagyobb területet foglalhat el a fagyott ablakon). Kérdés persze, hogy Füst Milán archaikus vagy tájnyelvi szóhasználata ('kerengőzve') pusztán retorikai célokat szolgál – mint Füst Milán számos versében –, vagy szándékosan a „keringő” metaforát kívánja elkerülni; ebben a kérdésben a fordító és/vagy a vers értelmezője szabadon foglalhat állást.

2.5. A vers hetedik, nyolcadik és kilencedik szövegmondata

[K07]	[K07]
[k25] Homályos udvar[i27] ez,	[k25] It is a dim old backyard[i27]
[k26] amelyre[i27] [én[i01]] gondolok.	[k26] that[i27] I[i01] have in mind.
[K08]	[K08]
[k27] Itt[i27=i11] éltem én[i01] e lét[i28=i10] előtt [=megelőző léteemben(i01)[i29]],	[k27] Before [=in my[i01] former existence(i01)[i29]] this sad existence[i28] I[i01] lived there[i27=i11],
[k28] [én[i01]] tudom [azt[k27]].	[k28] I[i01] know [that[k27]].
[K09]	[K09]
[k29] E helyt[i27] rejtőzött álmatag' Függőleges és lassú életem(i01)[i29].	[k29] That's where[i27] my dreamy, slow And vertical life(i01)[i29] went on concealed.

A korreferenciális indexek a következő három szövegmondatban (K[07]–K[09]) is közvetlenül megfeleltethetők egymásnak. A [k27] kommunikációs egységben azonban a magyar szöveg „e lét előtt” kifejezésének angol fordítása „before this sad existence” (= e *szomorú* lét előtt) a 'szomorú' jelző használatával egy új jelentéstartalmat ad hozzá a szöveghez.

A [k29] kommunikációs egységben szereplő „E helyt rejtőzött álmatag' / Függőleges és lassú életem”. (That's where my dreamy, slow / And vertical life went on concealed) idézetben a 'függőleges és lassú élet' értelmezése a vers egyik kulcskérdése. A 'függőleges élet' szimbóluma ugyanis – különösen a későbbi 'kút' szimbólummal együtt, amely „a világ vertikális tagoltságú rendjének képe: az alvilág, a föld és az ég összekötője” (Pál–Újvári 2001: 301) – a valóságos és az álombeli, a személyes és kollektív tudattalanban tükröződő világok vagy létszférák 'függőleges' elhelyezkedésére és összeköttetésére utalhat, és erősen spirituális

jelleget ad a versnek (vö. még Nagy 2018; Steinmüller 2015; Becht 2014):

A 'kút' a mesékben „jelképes út az ég és a föld mélye között: a lent és a fönt sokszor elválaszthatatlanul eggyé válik. Minden ősi mese és legenda szerint egy másik világból, föntről vagy a mélységekből érkezünk” (Beney 1979: 99). Például a Grimm testvérek meséjében, a *Holle anyó*ban a szép és szorgos, de gonosz mostohája által látástól vakulásig dolgoztatott lány belejti az orsóját a kútba, utána ugrik, és „csodálatos tájra érkezik” (uo.).

A 'lassú élet' ebben a kontextusban az idő viszonylagosságát, az idő múlásának különbözőségét fejezi ki az egyes létszférákban. Példa lehet erre a *Vágyakozás* című japán népmese, amely a különböző létszférák közötti „átjárást” is magában foglalja. Fiatal korában Jumetaró találkozik egy rókatündérrel, aki elejti a kendőjét, amelyet Jumetaró egész életében őriz, várva a rókatündért, hogy visszatérjen. Élete végén ismét megjelenik a rókatündér, hogy elvigye a kendőt:

– De... miért most? Miért ilyen hosszú idő elmúltával jöttél vissza a kendőért? – kérdezte elfúló hangon Jumetaró.

– Még hogy hosszú idő! – kacagott a tündér csilingelő hangon. – Hiszen a mi világunkban egyetlen nap tesz ki hetven emberi évet. Csaknem azonnal visszajöttem a kendőért! – Azzal a tündér kikapta az öreg kezéből a kendőt, búcsút intett, visszaváltozott rókává, s eltűnt a kerítés résén át.

(Takeya 2011: 122)

A *Gyűrűk Ura* hasonló motívuma, amikor Arwen, a tündekirály Elrond lánya Aragornnak adja a nyakláncát. Azonban Arwen a halandó földi életet és az anyaságot választja a tündék halhatatlan élete helyett. Aragorn és Arwen megházasodnak és boldogan élnek, amíg meg nem halnak...

2.6. A vers tizedik és tizenegyedik szövegmondata

A korreferenciális indexek az utolsó két szövegmondatban (K[10]–K[11]) is közvetlenül megfeleltethetőek egymásnak. A 'kút' és különösen a bölcsőt ringató 'asszony' értelmezésére, fontosságuk miatt, a következő pontban térünk ki.

[K10]	[K10]
[k30] Egy asszony[i30] állt a kút[i31] előtt	[k30] A woman[i30] stood [by the well[i31]],
[k31] és [az asszony[i30]] bölcsőt[i32] ringatott [a kút[i31] előtt]...	[k31] [and she[i30] was] rocking a cradle[i32], by the well[i31]...
[K11]	[K11]
[k32] S én[i01] néztem őt[i30].	[k32] And I[i01] was watching her[i30].
1933	(ford. Tóthfalusi István; in: Füst 1990: 48–51)

Összességében megállapítható, hogy Füst Milán *Köd előttem, köd utánam...* című verse és angol fordítása – néhány egészen kis kivételtől eltekintve, pl. az [i28] korreferenciális index esetén 'e lét' ≠ 'sad existence' – egy az egyben megfeleltethető egymásnak. Ezáltal a korreferenciális indexek jegyzékének elkészítésekor az indexeknek megfelelő entitások magyar és angol megnevezése egyfajta „szótárként” párhuzamba állítható, de ettől most eltekintünk. A fenti elemzésből kiindulva természetes módon elkészíthető a versszöveg kohéziójának vizsgálatában fontos szerepet játszó korreferenciaindex–szövegmondat mátrix is (vö. Boda–Porkoláb 1998: 54), de mivel jelen tanulmányunk célja a kiválasztott vers és fordításának poliglott elemzése, ettől is eltekintünk.

A versszöveg korreferenciális szerkezetének elemzése a szöveghohézió feltárásának hatékony (és explicit) eszköze, azonban a szövegkoherencia megállapításához szükség van a vers értelmezésére is. Az alábbiakban erre teszünk kísérletet.

3. A vers egy lehetséges értelmezése

A vers kulcskérdése, hogy a „homályos udvar”, a „születés előtti nemlét megfoghatatlan álmvilága” (Rákosi 2004: 99) hol található, azaz Füst Milán versének szeszélyes szellem- vagy mesealakja melyik létsíkon létezik? Mit ábrázolnak a vers „áradó képei”, amelyek „egy másféle, megfogalmazhatatlan létből a valóságos életbe sodornak” (Beney 1979: 96)? Az álomra való utalások ('álm mélye', 'álm tag'), a vers képeinek „álombeli tarkasága” (i.m.: 97) és a vers meseszerű motívumai valószínűvé teszik **a lírai én képzeletbeli áthelyezését, „leszállását” a (személyes és kollektív) tudattalan belső világába**. Ebben az értelmezésben a vers szimbolikusan egy személyes (elfojtott vagy elfelejtett, pl. gyermekkori) emlék és egy ezzel elválaszthatatlanul összefonódó, a kollektív tudattalanból, az emberiség kollektív emlékezetét visszatükröző mitológiai vagy mesevilágból származó időtlen, archetipikus tudattartalom felszínre jutását és tudatosulását, „öntudatra ébredését” jelenítheti meg. A személyes motívum közel hozza, és érzelmekkel, indulattal telíti, a meseszerűségben és „ködös”, „homályos” álomszerűségben kifejeződő kollektív múlt pedig végtelenül kitágítja a vers időhorizontját és látomásossá teszi a benne kifejeződő tartalmat. Ebben az értelemben a 'kút' nemcsak térbeli átjáró a kollektív tudattalanban kifejeződő régmúlt korok és a valóság, az „itt és most” között, hanem időbeli is. Ahogy Thomas Mann írja a *József és testvérei* (1933–1943) bevezetésében: „Mélységes mély a múltnak kútja. Ne mondjuk inkább feneketlennek?”

Értelmezésünk szerint **a vers legfontosabb tartalmi eleme a (kollektív) tudattalan álombeli világából a „valóságos” életre ébredő, (újra és újra) megszülető gyermeki szellem vagy lélek**. Az átalakulás, metamorfózis mozgatója minden bizonnyal a bölcsőjét ringató asszony, és az általa (szimbolikusan) kifejezett életérzés iránt érzett vágyakozás, amit a vers utolsó sora („S én néztem őt.”) kimondatlanul

is sugall. A vers a vágyról magáról azonban nem beszél, pusztán a titokzatos tárgyáról; az okokat így már nekünk kell megkeresnünk. Segítséget adhat ehhez az, hogy a bölcsőt ringató asszony az *Anyá* (vagy általánosabban a Szülő, a Gondviselő; a Nemzet, a Szűzanya, az Anyaszentegyház; ill. még általánosabban az egész Emberiség, ill. az emberi kultúrát magába foglaló szimbólumrendszer, a „nooszféra”, vö. Hankiss 2006: 102–103 et passim) archetípusa, aki vigyázza, gondozza, neveli, gyarapítja a bölcsőben szunnyadó, a gyermekben megtestesülő Életet, a Jövőt. Az Anya örök feladata, hogy megpróbálja megvalósítani a fiatal, öntudatra ébredő személyiség első, kritikus éveinek gondtalanságát, biztonságát. Ez a „felőtt” élet hányattatásai során fokozatosan a múlt ködébe vész, de az álmokban az elveszett Éden, a mitikus Aranykor újra és újra megjelenik; ez az a „homályos udvar”, ahová a „legbelső én” mindig visszavágyik és álmában újra meg újra visszatalál. A két létállapot közti éles különbségre utal a vers angol fordításában megjelenő ’sad existence’ (szomorú lét), szembeállítva a korábbi léttel, amelyben „Több rejtély volt a lét nekem s több édesség”. Ebben az értelemben a „Köd előttem, köd utánam...” lényegében „az ember tragédiáját” fejezi ki a líra bensőséges eszközeivel. A párhuzam felvetése azért is indokoltnak tűnik, mert Madách Imre műve a fiatal Füst Milán egyik meghatározó irodalmi élménye volt: „Akkor betéve tudtam minden sorát”, „a Hamleten kívül ez a könyv volt rám legnagyobb hatással életemben”, „gondolataim alap építménye lett” (Füst 1923).

Az Anya archetípusa elválaszthatatlan a születéstől, amely a boldog, felhőtlen gyermekkorral együtt a valóság, az élet csodáinak ígérését hordozza. Ez az ígérlet a bontakozó gyermeki lélekben egy olyan mesevilágban fejeződik ki és rögzül, amely – egyebek közt – értelmet (és ezzel együtt egy sorskönyvet, vö. Berne 1972) ad az életnek. A mindennapokban „pozitív érzéseinkből meríthetünk erőt, az előttünk álló elkerülhetetlen viszontagságok során pedig csak a jövőbe vetett hitünkre támaszkodhatunk” (Bettelheim 1988: 10). Ezt a hitet a gyermekben leginkább az évszázados (évezredes) múltra visszatekintő (nép)mesék alakíthatják ki. A mesék (ellentétben a személyiség fejlődésében szintén meghatározó szerepet játszó mítoszokkal) mindig optimisták, és jól végződnek, „bármilyen félelmetesen komolyak legyenek is a történet egyes vonásai” (i.m.: 52). A bennük megjelenő archetípusok és cselekvési mintázatok megléte az életút során (Hankiss Elemér kifejezését használva) szó szerint élet-halál kérdése (vö. Hankiss 2006: 103). A modern társadalmakban permanensen jelen levő, már-már elviselhetetlen mértékű félelmet és szorongást, a „lelkünkben lévő dzsungelt” (i.m.: 45) ugyanis csak egy olyan szimbolikus világ képes kezelhetővé tenni, amely értelmet ad az életnek, folyamatosan megerősíti „a jó elnyeri megérdemelt jutalmát, a gonosz méltó büntetését” mesei alapelvét, és azt, hogy bármilyen nehézség legyőzhető, ha a személyiség „bátran szembeszáll a leküzdhetetlennek látszó akadályokkal” (Bettelheim i.m.: 15).

A fentiek alapján tömören úgy is összefoglalhatnánk Füst Milán *Köd előttem, köd utánam...* című versének mondanivalóját, hogy az „édes, titokzatos és rejtélyes” álombeli lét és a „hideg és furcsa” valóság között csak a mesék és a bennük rejlő szimbólumok varázslatos világa teremthet harmóniát. A mesevilág ígértében testesül meg az az életösztön, amely még a legnehezebb, legreménytelenebb élethelyzetben is képes felébreszteni az alvó lelket, életre keltve „azokat a segítő erőket, amelyek mindig lehetővé tették az emberiség számára, hogy a csapásokból megmeneküljön, és a leghosszabb éjszakából is felébredjen” (Jung 2003:79). Az álomból pedig a lélek megújulva, reménnyel telve tér vissza a hideg, de mindig új lehetőségekkel kecsegtető valóságba.

Irodalomjegyzék

- BENEY Zs. 1979. *Nyitva van az aranykapu*. Budapest, Móra Könyvkiadó.
- BERNE, E. 1972. *Sorskönyv*. Budapest, Háttér Kiadó.
- BETTELHEIM, B. 1988. *A mese bűvölete és a bontakozó gyermeki lélek*. Budapest, Gondolat Kiadó.
- BODA I. K.–B. PORKOLÁB J. 1998. Korreferenciális kifejezések és korreferenciarelációk. Példaszöveg: Szent János Apostol Jelenéseinek könyve. 21: 9–23. Az új Jeruzsálem. (Részlet) In: Petőfi S. J. (szerk.): *Officina Textologica 2*: 32–56.
- HANKISS E. 2006. *Félelmek és szimbólumok*. Budapest, Osiris Kiadó.
- JUNG, C.G. 2003. *A szellem jelensége a művészetben és a tudományban*. Budapest, Scholar Kiadó.
- PÁL J.–ÚJVÁRI E. (szerk.) 2001. *Szimbólumtár. Jelképek, motívumok, témák az egyetemes és a magyar kultúrából*. Budapest, Balassi Kiadó. http://www.balassikiado.hu/BB/netre/Net_szimbolum/szimbolumszotar.htm. (Letöltve: 2014. 04. 21.)
- <https://www.tankonyvtar.hu/hu/tartalom/tkt/szimbolumtar/adatok.html>. (Letöltve: 2019. 03. 17.)
- PETŐFI S. J. 1998. Korreferenciális elemek és korreferenciarelációk. Példaszöveg: Mt. 9,9–13. Máté meghívása. In: Petőfi S. J. (szerk.): *Officina Textologica 2*: 15–31.
- RÁKOSI M. 2004. *Füst Milán álomformája*. Szeged, JATEPress Kiadó.

Forrásjegyzék

- ASTARIUS, S. 2017. *My American Harp*. <https://books.google.hu/books?id=jrUtDwAAQBAJ>. (Letöltve: 2018. 10. 31.)
- BECHT R. 2014. A bűvös henger. In: *Elindító őszi líra – Sopron anno*. <https://sopronanno.hu/irodalom/becht-rezso-a-buvos-henger-elindito-oszi-lira>. (Letöltve: 2018. 10. 18.)

- [Biblia 2001] *A katolikus Biblia*. Budapest: Szent István Társulat: <http://mek.oszk.hu/00100/00176/>. (Letöltve: 2019. 01. 20.)
- COLLODI, C. 2018. Pinokkió (ford. és átd. Rónay György). http://www.18pedagogia.hu/sites/default/files/node/attachments/carlo_collodi_-_pinokkio.pdf. (Letöltve: 2018. 11. 02.)
- FÜST M. 1923. Emlékezés kétféle nevelőmről. *Nyugat* 16/3. <http://epa.oszk.hu/00000/00022/00331/10011.htm>. (Letöltve: 2019. 01. 30.)
- FÜST M. 1926. A Genézis új könyve I. *Nyugat* 19/4. <http://epa.oszk.hu/00000/00022/00409/12704.htm>. (Letöltve: 2019. 01. 20.)
- FÜST M. 1990. *25 Poems / 25 vers* (translated by István Tótfalusi). Budapest, Maecenas.
- MÉSZÖLY D. 1988. *Új magyar Shakespeare*. Budapest, Magvető Kiadó.
- NAGY J. 2018. Élet-halálkérdés – 1. *boldogsag.net*. (Nagy Jenő honlapja.) http://www.boldogsag.net/index.php?option=com_content&view=article&id=34990:elet-halalkerdes-1&catid=1375:elet-es-halalkerdesek&Itemid=999. (Letöltve: 2018. 10. 18.)
- SHAKESPEARE, W. 1981. *A vihar* (ford. Babits Mihály). Budapest, Európa Kiadó.
- STEINMÜLLER Cs. M. 2015. Belső Lényem... 2. rész. *Ébredésem Útján*. (Steinmüller Csilla Magdolna blogja.) <https://ebredesemutjan.wordpress.com/2015/07/22/belso-lenyem-2-resz/>. (Letöltve: 2018. 10. 18.)
- TAKEYA, K. (szerk.) 2011. *Japán népmesék*. Budapest, Kossuth Kiadó.

The co-referential analysis of the poem „Köd előttem, köd utánam...” by Milán Füst and its English translation

The aim of the study is demonstration of the effectiveness of co-referential analysis elaborated by János S. Petőfi (Petőfi S. 1998), with special respect to the creation and use of co-referential indices constituting the centre of the formalism of the analysis, in the polyglot, comparative and parallel examination of the poem „Köd előttem, köd utánam...” by Milán Füst and its English translation „From Mist to Mist” by István Tótfalusi. The basic idea of the examination lies in that co-referential analysis provides a formalism capable to create a metalingual representation of the texts in various translations, that is, co-referential indices and their relationships make it possible to construct a text representation which is independent of the individual languages of the texts (in our case, Hungarian and English). In addition that the analysis formally shows and so verifies the cohesion, it supports revealing the coherence of the texts by building a hypertext representation around the texts. The hypertext representation contains the texts themselves, the background knowledge necessary to interpret the texts, and an appropriate interpretation scheme. It provides a firm basis for the hypertextual interpretation of the poem, which is likely to serve as the most effective way of proving the overall coherence of the poetic texts.